

- ⁸ Джура В. В. Правовые акты органов судебной власти : [дис. ... канд. юрид. наук] : 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений / В. В. Джура. – Иркутск, 2009. – С. 26–27.
- ⁹ Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : [навч. посіб.] / М. В. Кравчук. – К. : Атіка, 2003. – С. 163–164.
- ¹⁰ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посіб.] / П. М. Рабінович. – [Вид. 10-е, доп.]. – Львів : Край, 2008. – С. 127–128.
- ¹¹ Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права : [учебник] // М. Н. Марченко. – М. : Проспект, 2001. – С. 567.
- ¹² Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / [за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 342–344.
- ¹³ Шиянов В. А. Правовая система и правовая жизнь общества: теоретический аспект взаимодействия : [дис. ... докт. юрид. наук] : 12.00.01 / В. А. Шиянов. – М., 2008. – С. 50.
- ¹⁴ Політологія : [курс лекцій для студ. всіх форм навчання] / [О. О. Бакуменко, В. В. Березовський, О. Ю. Кашаба]. – Х. : Укр. інж.-пед. акад., 2007. – С. 180–185.
- ¹⁵ Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію / М. О. Теплюк. – К. : Парламентське вид-во, 2013. – С. 337.
- ¹⁶ Про нормативно-правові акти : [Проект Закону України № 7409 від 01.12.2010 (текст від 17.10.2012 р.)] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Офіційний сайт Верховної Ради України / http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7409&skl=7.

Резюме

Куціпак О. В. Поняття та ознаки правових актів.

У статті представлені основні підходи в юридичній літературі до розуміння правових актів, аналізуються їх основні ознаки, серед яких особливе місце належить нормативності. Обґрунтовується теза про доцільність розмежування індивідуальних та ненормативних правових актів всупереч традіційному підходу в юридичній літературі щодо їх ототонення.

Ключові слова: держава, нормативно-правовий акт, право, правовий акт, дія норм права.

Резюме

Куціпак О. В. Понятие и признаки правовых актов.

В статье представлены основные подходы в юридической литературе к пониманию правовых актов, анализируются их основные признаки, среди которых особое место принадлежит нормативности. Обосновывается тезис о целесообразности разграничения индивидуальных и ненормативных правовых актов вопреки традиционному взгляду в юридической литературе относительно их отождествления.

Ключевые слова: государство, нормативно-правовой акт, право, правовой акт, действие норм права.

Summary

Kucipak O. Concept and characteristics of legal acts.

The article presents the main approaches in the legal literature to the understanding of the legal acts and analyzes their main features, among which a special place belongs to normativity. The author proves the feasibility of the separation of individual and non-normative legal acts contrary to the traditional approach in the legal literature regarding their identification.

Key words: state, normative legal act, law, legal act, the rules of law.

Отримано 14.06.2014

УДК 340.1

Я. Л. МОСКАЛЕНКО

Яна Леонтівна Москаленко, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

МІСЦЕ І РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ В СИСТЕМІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Кожне справжнє наукове спрямування, підхід або спосіб вивчення наукових явищ так чи інакше спрямовані на пошук об'єктивної істини. Саме істинність наукових знань у правовій сфері повинна слугувати і слугує справедливості, свободі, верховенству права. У сучасних умовах такі твердження отримують «нове дихання», нове спрямування до дії, вимагаючи інтерпретації змісту правових норм відповідно до політико-правових реалій.

Сьогодні «оголені» всі аспекти життєдіяльності громадянського суспільства в Україні: політичні, економічні, соціальні, філософські і, безумовно, правові.

На жаль, можна без перебільшення констатувати, що сучасна наука, в тому числі правова, виявила свою повну нездатність до вирішення тих важливих проблем, які поставило на сучасному етапі розвитку українське суспільство, безпосередньо український народ.

© Я. Л. Москаленко, 2014

Одним із найбільш важливих завдань нині є визначення оптимального співвідношення між державою і суспільством.

Сучасний стан українського суспільства потребує від наукової спільноти пошуку відповідей на загально-носоціальні імпульси як необхідні стратегії реформування.

Оголошення магістральною проблемою сьогодення прав людини, визнання інтересів особистості більш вагомими порівняно з інтересами суспільства і держави є класичним постулатом доктрини громадянського суспільства.

Стало вочевидь зрозумілим, що вже недостатньо тільки «продекларувати» права і свободи людини. Держава (і це є її чи не найважливішим обов'язком) має гарантувати їх неухильне виконання, а в разі потреби – охорону та захист.

Оскільки правила справедливості становлять основу суспільного життя, то ідея справедливості потребує інституціоналізації.

Певні виклики, відповідні процеси постали сьогодні й перед юридичною наукою, її можливостями щодо інтерпретації, розуміння та пояснення багатьох явищ правової дійсності. Таких прикладів чимало. Так, наприклад, чи може народна правосвідомість розглядатися як джерело права в умовах сьогодення? А норми, створені на Майдані, визнаватися соціальними регуляторами разом із нормами права? Яка їх юридична сила? Для того, щоб професійно та кваліфіковано відповісти на ці питання, звернемося до науки, що характеризується «мистецтвом інтерпретації» – до герменевтики. Відразу зазначимо, що в жодному разі не отожднюємо такі наукові знання, як герменевтика та юридична герменевтика. У зв'язку з цим хочемо зазначити: «тлумачення – прадавній правовий інститут. Він є частиною широкого поняття – герменевтики, яка в перекладі з грецької означає пояснення, роз'яснення, інтерпретацію якого-небудь предмета, явища. У науковому плані герменевтика є теорією і мистецтвом тлумачення не лише законів, а й текстів літературних пам'яток, книг, рукописів, художніх творів, матеріальних об'єктів, реліквій, раритетів, інших історичних, релігійних і культурних цінностей»¹.

Отже, в даному випадку, і це цілком виправдано, герменевтику можна розглядати як самостійний науковий напрям гуманітарної наукової сфери в цілому. Навряд чи це може викликати якісь нерозуміння або заперечення у науковій спільноті.

Варто наголосити що юридичну герменевтику слід розглядати як певну складову (проте самостійну в науковому пошуковому та результативному сенсі) загальної сфери наукових знань – герменевтики як такої. При цьому можемо зазначити, що і герменевтика, і юридична герменевтика мають як спільні, так і відмінні риси та характеристики. Серед спільних, передусім, слід назвати такі: а) мету – тобто необхідність довести до споживача уточнений (не зрозумілий цілком до того) певний зміст наявного тексту в різних сферах життєдіяльності людини; б) розумові процеси, що серед інших, насамперед, повинні бути спрямовані на усвідомлення цього змісту і, по-друге, його роз'яснення заінтересованим та всім іншим суб'єктам.

Серед відмінних рис герменевтики і юридичної герменевтики слід зупинитися на «арифметичному» показникові обсягу: юридична герменевтика за обсягом – лише частина загальної «інтерпретаційної науки». Саме юридична герменевтика може розглядатися як інструмент, подібний або тотожний тлумаченню права.

З відомих і зрозумілих причин нас цікавить саме це наукове спрямування (юридична герменевтика), яке можна вважати як мистецтвом інтерпретації, так і необхідною засадничою умовою встановлення сенсу правової норми та забезпечення її об'єктивації, доведення до широкого кола суб'єктів, що цього потребують. Перед розкриттям природи та сутності цього явища ще раз наголосимо: якщо герменевтика як така є течією філології (або інших сфер гуманітарних знань), то юридична герменевтика – напрям юриспруденції щодо інтерпретації змісту норм права, що, безумовно, наближує її до процесів тлумачення правових норм.

Метою тлумачення законів є розкриття дійсного сенсу законодавчих норм. Кожна така норма є вираженням у словах думкою законодавця. Отже, мистецтво тлумачення законів являє собою вміння розуміти людську мову. Але володіти цим умінням потрібно кожному, хто має справу з творами людського розуму, що «вдягнулися» у форму слова. Звідси випливає, що при тлумаченні законів мають бути дотримані правила, необхідні для розуміння будь-якого іншого літературного твору.

Ці правила виробляються особливою галуззю, якою є герменевтика, що займається побудовою теорії для розуміння усної або письмової мови. Вчення про тлумачення законів є спеціальним відгалуженням герменевтики і тому часто називається юридичною герменевтикою².

Отже, пропонуючи розглядати юридичну герменевтику як певний «дороговказ» із тлумачення норм права, спробуємо заглибитися більш детально в цей процес, окреслюючи відповідний взаємозв'язок із тлумаченням норм права.

Під тлумаченням норм права розуміється діяльність органів держави, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян, спрямована на встановлення змісту норм права. Юридична герменевтика, крім того, «не байдужа» до волі соціальних сил, що міститься в нормах права. Розробка нових юридичних приписів неможлива без тлумачення, оскільки у розвиненій системі законодавства більшість норм так чи інакше пов'язана з вже існуючими законодавчими положеннями. Важливе значення має тлумачення й для створення зводів законів, зібрань і довідників із законодавства, для обліку нормативних актів. Процес тлумачення неминучий при реалізації правових норм органами суду, прокуратури, арбітражу, інших державних органів, при укладанні угод і договорів господарюючими структурами, в діяльності партій, громадських об'єднань, при здійсненні громадянами юридично значущих дій тощо.

У процесі тлумачення встановлюються зміст норми права, її основна мета і соціальна спрямованість, можливі наслідки дії, з'ясовуються суспільно-історичні обставини прийняття, умови, в яких відбувається тлумачення, тощо. Для правильного виявлення волі, вираженої в нормативному акті, необхідно проаналізувати сам текст нормативного акта, преамбулу, офіційні та неофіційні його роз'яснення, інші близькі за змістом норми, матеріали, надруковані у періодичних виданнях, наукові праці, що становить завдання юридичної герменевтики. Отже, головним об'єктом тлумачення при строгому режимі законності повинен бути текст нормативного акта, оскільки в ньому, насамперед виражено волю законодавця.

Тлумачення особливо важливо для працівників правозастосовних органів, оскільки застосування права для них є одним із основних обов'язків, тією формою, в якій втілюється їх діяльність. Однак це не применшує значення тлумачення і громадянами. Відоме правило, що незнання закону, якщо він, навіть оприлюднений у відповідній загальнодоступній формі, не звільняє від відповідальності. Не можна посилалися не тільки на незнання, а й на оману з приводу змісту законів. Ці положення найкраще інтерпретуються за допомогою відповідної галузі знань.

Мета тлумачення – правильне, точне і однакове розуміння застосування закону, виявлення його суті, яку законодавець вклав у словесне формулювання. Воно покликане протидіяти будь-яким спробам відійти від змісту правових норм, протиставити букву і дух закону, з'ясувати сенс того, що законодавець сформулював. Основною ідеєю, якою має бути пройняте вчення про тлумачення, є ідея охорони та всебічного зміцнення законності. Тлумачення не вносить і не може вносити змін і доповнень у діючі норми. Воно покликане лише пояснювати й уточнювати те, що сформульовано в законі.

Природно, тлумачення неможливе у відриві від суспільно-політичної обстановки в країні, але це зовсім не означає, що в процесі тлумачення під приводом врахування умов та потреб соціально-політичного і господарського розвитку можна відходити від точного змісту правових норм, змінювати їх суть, вкладену в них законодавцем.

Закони змінюються й пристосовуються до нових умов не в процесі їх тлумачення і застосування, а в установленому порядку самим законодавцем. У результаті тлумачення не створюється норма права, а лише виявляється, встановлюється виражена в законі державна воля. Воно не повинно підняти правотворчість там, де є прогалини у правовому регулюванні та необхідне видання нових нормативних актів.

Тлумачення норм права являє собою складне й комплексне явище. Його можна розглядати в двох аспектах. Під тлумаченням, по-перше, розуміється процес мислення особи, що вивчає правову норму, з'ясування змісту норми і її пояснення. Це необхідний підготовчий етап, передумова для правильного вирішення конкретної справи, проведення кодифікаційної роботи, укладення зібрань і картотек законодавства, обліку нормативних актів, видання акта – роз'яснення норми права тощо. По-друге, тлумачення передбачає роз'яснення змісту норми. Ця діяльність певних органів та осіб має самостійне і спеціальне значення. Її мета – забезпечити правильне і однакове тлумачення норми у всіх випадках, на які вона розрахована, усунути колізії і можливі помилки при її застосуванні. Тлумачення-роз'яснення обов'язково повинно бути зафіксованим або у формі офіційного акта державного органу, або іншого органу, наділеного владними повноваженнями, або у формі, що дається громадськими організаціями, або окремими особами у вигляді рекомендацій і порад, що не мають формально обов'язкового характеру.

У першому випадку йдеться про різні прийоми з'ясування норм права – текстовий, систематичний, історико-політичний. Тут потрібно говорити про ті результати, до яких приходять інтерпретатор, використавши всі прийоми з'ясування (буквальне, розповсюджувальне та обмежувальне тлумачення). У другому випадку розглядаються такі види тлумачення, як офіційне, яке може бути нормативним і казуальним, і неофіційне.

Зазначені аспекти найбільш чітко проглядаються при застосуванні права: особа або орган, які застосовують юридичні норми, повинні усвідомити їх зміст і ознайомитися з роз'ясненнями, що даються офіційними органами, наукою права. З'ясування норми має на меті встановити її зміст у повному обсязі, а роз'яснення має, як правило, більш конкретне призначення – розкрити зміст того чи іншого терміна, пояснити, на кого поширює свою дію норма, яке її співвідношення з іншими, близькими нормами тощо. З'ясуванню підлягають в принципі всі нормативні акти, роз'ясненню – лише ті, з приводу яких виникають сумніви чи розбіжності на практиці. За поясненнями зовсім не обов'язково настає роз'яснення, і в більшості випадків достатньо лише усвідомити сенс закону, щоб винести рішення у справі. Усвідомлення без роз'яснення змісту – здебільшого може визначатися як інтерпретація відповідного змісту «для себе».

За допомогою прийомів тлумачення досліджується норма права, інтерпретатор пізнає її зміст, отримує повне й вичерпне уявлення про норму. Знання таких прийомів здатне вберегти від помилок, поверхневого і одностороннього з'ясування сенсу норм, допомагає виробляти правильний підхід до їх аналізу.

Прийоми тлумачення доповнюють і обумовлюють один одного. Вони дають позитивні результати лише при їх використанні в сукупності.

Усвідомлюючи зміст і соціальне призначення правової норми, інтерпретатор досліджує: 1) саму норму; 2) її правові зв'язки – взаємовідносини з іншими юридичними приписами і правовими принципами; 3) її позаправовий зв'язок з іншими суспільними явищами. Це дає підставу виділити три самостійних прийоми з'ясування правової норми.

Починається воно з осмислювання відповідного тексту нормативного акта, тобто з текстового тлумачення (інтерпретації). Необхідно встановити основне значення окремих слів, їх смисловий відтінок в дано-

му контексті, з'ясувати граматичну форму (відмінок, число, рід тощо). Якщо в нормативному акті немає визначення терміна, йому надається загальноповживане літературне значення. При тлумаченні інтернаціональних та іноземних слів їм надається те значення, яке вони мають у рідній для законодавця мові.

Сенс слова, що досліджується, тлумачиться так, як розумів його законодавець у момент видання норми. Основна лексична база, використана в нормативних актах, постійна. Однак можливість зміни значення слів існує, і її слід враховувати при тлумаченні.

Наступне, не менш відповідальне завдання, що стоїть перед інтерпретатором, – встановлення смислової й граматичної структури тексту, вивчення взаємозалежності всіх пропозицій, що уточнюють, розвивають і конкретизують зміст та складові норми права. Встановлення таких зв'язків особливо важливо у випадку, коли норма складається з декількох статей одного акта або різних актів (внесення змін і доповнень до статті, наступне її розповсюдження, скасування якої-небудь частини тощо).

Одночасно досліджуються техніко-юридичні засоби і прийоми вираження волі законодавця в нормі, що тлумачиться (розкриття змісту спеціальних юридичних і технічних термінів, особливих правових конструкцій, аналіз структури норми, встановлення того, до якого виду норм права вона належить тощо). Спеціальні юридичні знання і навички, високий рівень правосвідомості – необхідні умови ефективності такої роботи.

Законодавчий текст – це не звичайний літературний твір. У ньому вживається цілий ряд спеціальних термінів. У законодавстві багато так званих звичайних, загальноповживаних термінів, які запозичуються з побутової мови і використовуються у своєму загальнопоширеному значенні. Часто застосовуються також загальноповживані терміни, що мають у нормативному акті особливий сенс – це завдання, яке цілком охоплюється сферою загальної юридичної герменевтики. Вони більш точно позначають необхідне поняття. Як правило, такі терміни, щоб уникнути надмірно широкого і, отже, неточного тлумачення, визначаються в нормативному акті.

Спеціальні юридичні терміни (наприклад, позивач, дізнання) виробляються правознавством і створюються законодавцем. Знання судової та адміністративної практики – необхідна основа правильного їх розуміння.

Широко використовуються в нормативних актах і технічні терміни, запозичені з різних галузей техніки, науки, мистецтва (наприклад, «повітряні ворота», «тальвег річки» та ін.). Без застосування таких термінів вельми важко опрацювати норми, оскільки право стосується різних боків суспільного життя. Ці терміни зазвичай не визначаються в нормативних актах. Якщо виникають неясності при їх тлумаченні та інтерпретації, то потрібно використовувати відповідні довідники, словники, звернутися до допомоги фахівців, тобто задіяти знання із «загальної герменевтики».

Будь-яка норма являє собою складову частину системи права і взаємодіє з безліччю інших правових норм. Тому після аналізу її змісту необхідно простежити і розкрити всі її юридичні зв'язки і опосередкування. Це систематичне тлумачення. Усвідомити суть конкретної норми можна лише проаналізувавши інші норми, близькі їй за змістом, що деталізують її, з'ясувавши, в якому акті (законі, постанові тощо) вона сформульована, яке місце в цьому акті займає.

Встановлення систематичних зв'язків норми з іншими, близькими їй за змістом, в одних випадках дає змогу всебічно розглянути першу норму без зміни її змісту. В інших випадках близька норма може доповнювати розпорядження попередньої норми, уточнювати її, ліквідувати можливість виникнення прогалин і колізій при її застосуванні. Зв'язок норм проявляється також у тому, що одна норма може встановлювати певні винятки із загального правила, сформульованого в іншій нормі, змінювати тією чи іншою мірою зміст іншої норми, обмежувати або розширювати обсяг її дії.

Встановлення систематичних зв'язків між нормами допомагає правильно зрозуміти сферу їх дії, коло осіб, яких вони стосуються, сенс того чи іншого акта тощо. Це особливо важливо, коли відбувається порівняння виданої раніше норми з новою, яка до деякої міри коригує її зміст. Систематичне тлумачення дає змогу виявити суперечності та колізії в законодавстві, норми, які, хоча формально не скасовані, насправді замінені іншими й фактично не діють. За необхідності застосування аналогії закону цей прийом тлумачення допомагає знайти найбільш близьку за змістом норму, яку можна застосувати до конкретного випадку, що підлягає розширенню. Інтерпретаційна можливість науки посилюється, якщо це системний аналіз, а не окреме, виокремлене серед інших, знання.

Дослідження соціального значення норми, її мети, намірів законодавця, суспільно-політичних обставин, що обумовило її видання, становить зміст історико-політичного тлумачення. Важливо використовувати документи і матеріали, опубліковані в засобах масової інформації, літературу, яка відображатиме політику держави з даного питання. Крім того, інтерпретатор вивчає преамбули і введення до актів, їх офіційне й неофіційне тлумачення, тексти старих, скасованих актів з того ж питання, матеріали обговорення і прийняття інших норм, а також враховує соціально-політичну обстановку, що складається в момент самого процесу тлумачення. Природно, що це тлумачення має проводитися лише в рамках основного змісту акта, що досліджується, і не повинно бути приводом для відходу від його точного сенсу.

Іноді під історичним тлумаченням розуміється з'ясування змісту норми шляхом зіставлення тлумачення закону з початковим його проектом, зі скасованими актами з того ж питання, ознайомлення з матеріалами обговорення та прийняття акта. Необхідність вивчення таких актів і матеріалів є очевидною. Однак такий аналіз не можна перетворювати на самоціль. Він повинен бути підпорядкованим вивченню економічних і політичних умов, що визначили видання норми, її мети і соціального значення.

В окремих випадках у результаті тлумачення норми доходять висновку, що вона недостатньо зрозуміла або викликає сумніви. Неясність норми може виявлятися в розпливчастості формулювань, недостатній точності того чи іншого терміна або виразу, в неповноті. Неясність може виникнути також через суперечності «всередині» самої норми в силу недосконалої законодавчої техніки.

У таких випадках дуже важливо використовувати все те, що об'єднується під умовною назвою «додаткові матеріали до правової норми»: спеціальні роз'яснення органу, який видав норму тощо. Необхідно також використовувати підручники з правових дисциплін, коментарі законодавства, монографічну літературу, залучати досвідчених спеціалістів.

При виявленні дійсної неясності норми найбільш правильний той варіант тлумачення, який: 1) більш повно й чітко відображає загальні принципи права; 2) найбільше відповідає вимозі охорони прав і законних інтересів громадян; 3) оптимально, повно та всебічно відображає мету прийняття акта, його призначення. При цьому висновки, отримані за допомогою використання додаткових матеріалів, не повинні усувати неясність норми за рахунок зміни або скасування її положень.

У такий спосіб стає зрозумілим, що інтерпретаційна діяльність з усвідомлення змісту правової норми може збігатися з тлумаченням норми права. Утім, в окремих випадках знадобляться «інтерпретаційні операції», які є ширшими від суто діяльності з тлумаченням.

Отже, можемо наголосити на наступному: якщо юридична герменевтика є частиною загальної герменевтики як наукового знання і спрямування, то тлумачення правових норм і юридична герменевтика можуть (здебільшого) збігатися за обсягом. Втім, стає можливим задіяти арсенал юридичної герменевтики, якщо цього вимагатиме правотлумачна діяльність відповідно до вимог встановлення дійсного сенсу правової норми.

Отже, незалежно від того, яке місце і роль у науковому просторі науковці відводять юридичній герменевтиці, вважають її наукою, науковим спрямуванням чи методом – її природа, чинники, пов'язані зі спробою розшифрувати не до кінця зрозумілі явища, а призначення юридичної герменевтики полягає у встановленні дійсного змісту правових приписів.

¹ Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права. – М.: Юристъ, 2004. – 512 с. – С. 163.

² Васильковський Е. В. Руководство к толкованию и применению законов (для начинающих юристов). – М.: Издание Бр. Башмаковых, типография товарищества И. Н. Кушнерев и Ко, 1913. – 126 с. – С. 2.

Резюме

Москаленко Я. Л. Місце і роль юридичної герменевтики в системі наукових знань.

Серед різних сфер наукового гуманітарного знання певний інтерес викликає та заслуговує на увагу наукова спрямованість – юридична герменевтика. Зрозуміло, що існують різні наукові оцінки її ролі та значення, різні підходи до розуміння сутності. Авторка наголошує на необхідності врахування всього арсеналу сучасної юридичної науки задля усвідомлення певних процесів право-державотворення в умовах нових трансформаційних змін. Не останнє місце, як підкреслено в статті, належить в інтерпретації державноправових явищ саме юридичній герменевтиці. Окремим вектором дослідження постає співвідношення категорій «герменевтика», «юридична герменевтика», «тлумачення» правової норми.

Ключові слова: тлумачення, юридична герменевтика, герменевтика, норма права, інтерпретація змісту правової норми.

Резюме

Москаленко Я. Л. Место и роль юридической герменевтики в системе научных знаний.

Среди различных сфер научного гуманитарного знания определенный интерес вызывает и заслуживает внимания научная направленность – юридическая герменевтика. Понятно, что существуют различные научные оценки ее роли и значения, различные подходы к пониманию сущности. Автор подчеркивает необходимость учета всего арсенала современной юридической науки для осознания определенных процессов правового государства в условиях новых трансформационных изменений. Не последнее место, как подчеркнуто в статье, принадлежит в интерпретации государственно-правовых явлений именно юридической герменевтике. Отдельным вектором исследования становится соотношение категорий «герменевтика», «юридическая герменевтика», «толкование» правовой нормы.

Ключевые слова: толкование, юридическая герменевтика, герменевтика, норма права, интерпретация содержания правовой нормы.

Summary

Moskalenko J. The place and role of legal hermeneutics in the system of scientific knowledge.

Among the various scientific fields of the humanities, a certain interest is noteworthy scientific direction of legal hermeneutics. It is clear that there are various scientific assessments, its role and importance, various approaches to the understanding of the essence. The author emphasizes the need to consider the whole arsenal of modern legal science for understanding certain processes-right of the State in the context of new transformational change. Not the last role, as outlined in this article, belongs to the interpretation of state-legal phenomena is legal hermeneutics. A separate investigation is the vector correlation of categories «hermeneutics», «legal hermeneutics», «interpretation» of the legal norm.

Key words: interpretation, legal hermeneutics, hermeneutics, the rule of law, the interpretation of the content of the legal norm.

Отримано 25.06.2014